

भाष्यम्— तत्र—

शान्तोदिताव्यपदेश्यधर्मानुपाती धर्मो ॥ १४ ॥

योग्यतावच्छिन्ना धर्मिणः शक्तिरेव धर्मः । स च फलप्रसवभेदानुमितसदुभाव एकस्याऽन्योऽन्यश्च परिदृष्टः । तत्र वर्तमानः स्वव्यापारमनुभवन् धर्मो धर्मान्तरेभ्यः शान्तेभ्यश्चाव्यपदेश्येभ्यश्च भिद्यते, यदा तु सामान्येन समन्वागतो भवति तदा धर्मिस्वरूपमात्रत्वात् कोऽसौ केन भिद्यत । तत्र त्रयः खलु धर्मिणो धर्माः शान्ता उदिता अव्यपदेश्याश्चेति, तत्र शान्ता ये कृत्वा व्यापारानुपरताः, सव्यापारा उदिताः, ते चानागतस्य लक्षणस्य समनन्तराः, वर्तमानस्यानन्तराः अतीताः । किमर्थमतौतस्यानन्तरा न भवन्ति वर्तमानाः, पूर्वपश्चिमताया अभावात् । यथा ऽनागतवर्तमानयोः पूर्वपश्चिमता नैवमतौतस्य, तस्मान्नातीतस्यास्ति समनन्तरः, तदनागत एव समनन्तरो भवति वर्तमानस्येति ।

अथाव्यपदेश्याः के ? सर्वं सर्वात्मकमिति । यत्रोक्तं “जलभूम्योः पारिणामिकं रसादिवैश्वरूप्यं स्यावरेषु दृष्टं तथा स्यावराणां जङ्गमेषु जङ्गमानां स्यावरेषु” इति, एवं जात्यनुच्छेदेन सर्वं सर्वात्मकमिति । देशकालाकारनिमित्तापवन्धाच्च खलु समानकालमात्मनामभिव्यक्तिरिति । य एतेष्वभिव्यक्तानभिव्यक्तेषु धर्मेष्वनुपाती सामान्यविशेषात्मा सोऽन्वयी धर्मो ।

यस्य तु धर्ममात्रमेवेदं निरन्वयं तस्य भोगाभावः, कस्मात्, अन्येन विज्ञानेन कृतस्य कर्मणोऽन्यत् कथं भोक्तृत्वेनाधिक्रियेत ; तत् स्मृत्यभावश्च, नान्यदृष्टस्य स्मरणमन्यस्यास्तीति । वस्तुप्रत्यभिज्ञानाच्च स्थितोऽन्वयी धर्मो यो धर्मान्यथात्वमभ्युपगतः प्रत्यभिज्ञायते । तस्मान्नेदं धर्ममात्रं निरन्वयमिति ॥१४॥

Of these—

That Which Follows The Quiescent, i.e. Past, The Uprisen, i.e. Present Or Future, i.e. Unmanifested (But Remaining As Potent Force) Characteristic, Is The Substratum (Or Object Characterised). 14.

Characteristic is the inherent capability of an object particularised by its function (1). Its existence is inferred from the different results arising out of its actions. Moreover, an object is seen to possess various